

MAL SAHİBİ, MÜLK SAHİBİ HANİ BUNUN GERÇEK SAHİBİ?

Şirketlerin gerçek hissedarlarının bilinmesi, yolsuzluğu sona erdirmeye önemli bir savunma alanıdır. Gerçek hissedarların bilinmesi, yolsuzluk sonucu elde edilen gelirlerin saklanabileceği güvenli alanların yaratılmasını önlemekte ve bu gelirlerin nasıl amlandığı açığa çıkartmaktadır.

Son yıllarda manşetlerde yer alan büyük yolsuzluk skandallarının temel bir ortak noktası bulunmaktadır: Skandalın merkezinde bulunan kişilerin, yolsuzluk yoluyla elde ettikleri gelirleri farklı ülkelerde bulunan şirketler veya diğer tüzel kişilikler aracılığıyla gizlemesi. Bu kişiler, genellikle profesyonel aracılar ve/veya bankalar aracılığı ile elde ettikleri gelirlerin kaynağını gizlemek amacıyla farklı yerlere transfer ederek denetimin ve iz sürmenin zor ve imkansız olduğu alanlar yaratmaktadır. Neticede yolsuzluk sonucu elde edilen gelirler, yasal yollarla elde edilmiş gelirlermiş gibi mali sisteme sokulmaktadır.

- Devletin işlettiği bir petrol şirketi olan Petrobras ve kartel oluşturan 20 inşaat şirketinin karıştığı Brezilya'nın en büyük yolsuzluk skandalı, 2014 ve 2015 yılları arasında ortaya çıktı. Şirket yöneticileri, paravan şirketler kullanarak siyasi partilere ve siyasi liderlere rüşvet verdi. Zaman zaman "yolsuzluğun araçları" olan muhasebe çalışanları ve avukatlar, birçok defa bu yasadışı gelirlerin uluslararası platformda izinin kaybedilmesi için çalıştı.

Şirketlerin gerçek hissedarlarının bilinmesi, yolsuzluğu sona erdirmeye önemli bir savunma alanıdır. Gerçek hissedarların bilinmesi, yolsuzluk sonucu elde edilen gelirlerin saklanabileceği güvenli alanların yaratılmasını önlemekte ve bu gelirlerin nasıl amlandığı açığa çıkartmaktadır.

Neden Gerekli?

- 2014 yılında Ukrayna Başkanı Viktor Yanukovich ülkesini terk ettiğinde, geride bedelini halkının sırtına yüklediği lüks içindeki hayatını belgeleyen deliller bıraktı. Vienna, Londra ve Liechtenstein'ın arasında bulunduğu birçok ülkede, temsilci hissedar kullanılarak kurulan paravan şirketler üzerinden kamuya ait 350 milyon doları gizlediği iddia ediliyor.
- ABD Adalet Bakanlığı'nın, 2015 yılında spor pazarlama yetkilileri ve FIFA'nın önde gelen temsilcilerinin ABD üzerinden 150 milyon dolarlık rüşvet kabul ettiği iddiası ile ilgili hazırladığı soruşturmada, bu yasadışı paranın ne şekilde gizlendiğinin ve transfer edildiğinin detayları ortaya çıktı. Kullandıkları yöntemler arasında, araçlar, bankalar, finans danışmanları ve brokerler kullanılarak yasadışı paraların aktarılması veya aktarımının kolaylaştırılması; offshore bankalarda paravan şirketlerin veya temsilci hissedar aracılığı ile şirketlerin kurulması mevcut. Bu soruşturmaya 26 bankanın ismi karışmıştır.

Uluslararası bağlamda, çalınan veya yasadışı yollarla elde edilen para veya varlıkların aklanması çok büyük bir sorundur. Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi'nin (UNODC) belirlemesine göre, dünyada her sene 800 milyar ile 2 trilyon dolarlık para aklanmaktadır. Bu aklamada, gizli ortaklık bulduran şirketlerin ve diğer tüzel kişiliklerin payı oldukça büyüktür. Dünya Bankası'nın belirlemesine göre, politikacıların para akladığı tespit edilen 200 vakadan %70'inin, paravan şirketler üzerinden gerçekleştiği görülmektedir. OECD'nin değerlendirmesinde ise, 41 ülkeyi kapsayan 400'den fazla rüşvet vakasının çeyreğinin gizli ortaklığın bulunduğu şirketler üzerinden gerçekleştiği belirtilmektedir.

Son yıllarda, şirket veya başka tüzel kişiliklerin hukuki yaptırımlardan kaçmak için kullanılmasını engellemek amacıyla daha şeffaf uygulamaların getirmesine yönelindiği görülmektedir. G20 kapsamında, Kasım 2014 tarihinde gerçekleşen Brisbane Zirvesi'ne katılan liderler, 'Gerçek Lehtarlık Şeffaflığına İlişkin Üst Düzey İlkeler'i benimsemiş ve bu sayede finansal şeffaflığın yüksek öncelikte bir konu olduğunu dile getirmişlerdir. G20 üst düzey ilkeleri, karaparanın aklamayla mücadele konusunda dünya standartları belirleyen Mali Çalışma Grubu'nun (FATF) tavsiyeleri üzerine kurulmuştur. Mali Çalışma Grubu'nun 2012'de tavsiyelerini güncellemiş olması, birçok ülkenin bu konuda halen yasal çerçevelerini güçlendirme sürecinde olması anlamına da gelmektedir.

G20 üst düzey ilkelerinin yasal düzenleme haline getirilmesi ve üye devletler tarafından benimsenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International), devletlerin yasal düzenlemelerini bu üst düzey ilkelerle uyumlu hale getirebilmeleri için, Temmuz 2015'te bir Teknik Rehber hazırlamış, G20 üst düzey ilkelerinin benimsenmesinden bir yıl sonraki süreçte ülkelerin bu ilkeleri ne derecede hayata geçirdiklerini değerlendirmek üzere bir analiz çalışması başlatmıştır. Raporlaştırılan bu çalışmanın, gerçek lehtarlık konusunda önümüzdeki yıllarda G20 üyesi ülkelerin performanslarını değerlendirmek, uyguladıkları yasal çerçevelerin güçlü ve zayıf yönlerini belirlemek için referans olarak kullanılması amaçlanmaktadır.

Gerçek Lehtarlık Şeffaflığına İlişkin G20 İlkeleri: Sadece prensipte mi?

Transparency International tarafından referans olması amacıyla başlatılan analiz çalışması, her ülkede gerçek lehtarlık konusundaki hukuki düzenlemeleri geliştirmek adına gündem yaratma hedefini taşımaktadır. Bu raporun yanısıra, her G20 üyesi ülke için de ülkesel değerlendirmeler yapılmıştır.

Burada yayınlanan bulgular, Türkiye için yapılan ülkesel analiz ve değerlendirmeyi içermektedir ve G20 üst düzey ilkelerine uyum sağlayabilmek adına Türkiye’de hangi somut hukuki adımların atılması gerektiğini belirlemeyi hedeflemektedir.

G20 Üst Düzey İlkeleri

1. Gerçek lehtarlığın tanımlanması
2. Tüzel kişiler için risk değerlendirmesi yapılmasının öngörülmesi
3. Tüzel kişilerin gerçek lehtarlarının bilgisini kayıt altına almaları
4. Merkezi kayıt sistemi gibi yollar aracılığı ile tüzel kişilerin gerçek lehtarlık kayıtlarına ilgili makamların erişiminin sağlanması
5. Trustların gerçek lehtarlarının bilgisini kayıt altına almaları
6. Trustların gerçek lehtarlık kayıtlarına ilgili makamların erişiminin sağlanması
7. Finansal kuruluşlar ve mali olmayan iş ve meslek gruplarının gerçek lehtarların kimliklerinin tespiti konusundaki yükümlülüklerinin belirlenmesi
8. Ülke makamlarının yerel ve uluslararası boyutta işbirliğinde bulunması
9. Gerçek lehtarlık bilgisinin vergi makamları tarafından bilinebilir kılınması
10. Namına yazılı hisseler ve hissedar temsilcisinin şeffaflığı ortadan kaldıracak şekilde kötüye kullanımının önlenmesi

TÜRKİYE'DE GERÇEK LEHTARLIĞIN ŞEFFAFLIĞI

Türkiye, G20 üst düzey ilkelerinden sadece bir tanesine tam uyum sağlamaktadır. Türkiye'de şirketlerin gerçek lehtarlık bilgisini beyan etme zorunluluğu olmadığı için, yetkililerin de bu bilgilere sınırlı erişim hakkı bulunmaktadır. Bununla birlikte gerçek lehtarlık bilgisinin resmi kaydı tutulmamaktadır. Halihazırda finansal kuruluşların tabi olduğu karaparanın aklanması ile mücadele mevzuatı ise, yüksek riskli alanlardaki kişi veya şirketlerin gerçek lehtarlarını bağımsız olarak kanıtlanmasını zorunlu kılma ya da bir müşterinin ya da lehtarın kamu görevlisi olması durumunda bilgi sağlama zorunluluğu gibi uygulamalar ile geliştirilebilir.

1. İLKE: GERÇEK LEHTARLIĞIN TANIMI

PUAN: %100

Türkiye, G20'nin birinci üst düzey ilkesine tam uyum sağlamaktadır. Ticaret Kanunu'nda gerçek lehtarlık ile ilgili düzenleme bulunmamasına rağmen, Suç Gelirlerinin Aklanması ve Terörün Finansmanı ile Mücadele Yönetmeliği'nde gerçek lehtar "Yükümlü nezdinde işlem gerçekleştiren gerçek kişileri, adına işlem yapılan gerçek kişi, tüzel kişi veya tüzel kişiliği olmayan teşekkülleri nihai olarak kontrolünde bulunduran ya da bunlar üzerinde nüfuz sahibi olan gerçek kişi veya kişiler" şeklinde tanımlanmaktadır.

2. İLKE: RİSKLERİN BELİRLENMESİ VE AZALTILMASI

PUAN: %0

Türkiye, son üç yılda tüzel kişilere ilişkin karaparanın aklanması ile mücadele konusunda herhangi bir değerlendirme gerçekleştirilmemiş, ikinci üst düzey ilkeye uyum sağlamamıştır.

3. İLKE: GERÇEK LEHTARLIK KONUSUNDA DOĞRU BİLGİ EDİNME

PUAN: %25

Türkiye'de, karaparanın aklanması ile mücadele mevzuatı haricinde tüzel kişilerin gerçek lehtarlık bilgisi vermesini zorunlu tutan bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Dolayısıyla, gerçek lehtarlık bilgisinin Türkiye içerisinde elde edilmesini zorunlu kılacak bir düzenleme bulunmamaktadır. Türk Ticaret Kanunu, yasal hissedarlık ile gerçek lehtarlık arasında bir ayırım gözetmemektedir. Tüzel kişilerin yalnızca hissedarların isimlerini, adreslerini ve hisse sayısını belirttikleri bir pay defteri bulundurma zorunluluğu vardır. Hissedarlık durumundaki değişiklikler de bu deftere işlenmektedir. Hisselere üçüncü bir kişi adına sahip olan hissedar temsilcilerinin bu durumu tüzel kişiliğe bildirme zorunlulukları bulunmamaktadır.

4. İLKE: GERÇEK LEHTARLIK BİLGİSİNE ERİŞİM

PUAN: % 7

Türkiye'de yetkililerin, gerçek lehtarlık bilgisine gerektiğinde ulaşma olanakları oldukça kısıtlıdır. Gerçek lehtarlığın kayıt altında tutulduğu bir sistemin bulunmaması ve tüzel kişilerin gerçek lehtarlık bilgisini bulundurma zorunluluğu olmaması, yetkililerin mali olmayan iş ve meslek grupları ile finans kuruluşlarının elindeki bilgilere veya ticaret sicil kayıtlarına dayanmasını zorunlu kılmaktadır.

Kanun'da, hangi yetkililerin gerçek lehtarlık bilgisine erişim hakkının olduğuna veya bu bilgiye erişimin hangi sürede ve şartlar altında mümkün olacağına dair bir hüküm yer almamaktadır.

Türkiye'nin Merkezi Sicil Kayıt Sistemi (MERSİS), ülkede kurulan tüm tüzel kişilerin bilgilerini bulundursa da, bu bilgiler arasında gerçek lehtarlık bulunmamaktadır. Örneğin, hissedarlar ve yöneticiler hakkında detaylı bilgi bu sistemde yer almamaktadır. Bunun yanında, hissedarlar ile ilgili bilgiler ve şirketin diğer belgeleri, Ticaret Sicili Gazetesi'nde yayınlanmakta olup, bu gazeteler internet üzerinden erişilebilir durumdadır. Ticaret Sicili Müdürlüğü'nün, tüzel kişilerin sağladığı bilgileri doğrulama yetkisi bulunmamaktadır. Bu duruma bağlı olarak, ticari sicilde kaydedilen bilginin doğru olduğu kesin değildir ve bu kayıtlar ile Ticaret Sicili Gazetesi'ndeki bilgilerin çeliştiği durumlarla karşılaşılabilir.

5. İLKE: TRUST'LAR

PUAN: N/A

Türkiye'de trustlara ilişkin yasal düzenleme bulunmamakta ve yabancı trustların Türkiye'de faaliyet göstermesine izin verilmemektedir. Bu nedenle, trustlara ilişkin beşinci ilke çerçevesinde değerlendirme yapılamamaktadır. Yabancı bir trust Türkiye'de bir finans kuruluşunda hesap açmak istiyorsa, bu durumda herhangi bir müşteri gibi görülür ve müşteri due diligence'ına tabi olur.

6. İLKE: TRUST'LARIN GERÇEK LEHTARLIĞI BİLGİSİNE ERİŞİM

PUAN: N/A

Türkiye'de trustlara ilişkin yasal düzenleme bulunmamakta ve yabancı trustların Türkiye'de faaliyet göstermesine izin verilmemektedir. Bu nedenle, trustlara ilişkin beşinci ilke çerçevesinde değerlendirme yapılamamaktadır.

7. İLKE: ŞİRKETLERİN VE MESLEK GRUPLARININ SORUMLULUKLARI

PUAN: %55

Finansal Kuruluşlar

PUAN: %50

Mevcut yasalar ve yönetmelikler, finansal kuruluşların müşteri due diligence'ı yaparken müşterilerin gerçek lehtarlarını teşhis etmek için önlemler almasını gerektirmektedir. İlgili mevzuata göre finansal kuruluşlar, tüzel kişiler söz konusu olduğunda sürekli iş ilişkisi kuracağı bu tüzel kişiliğin hisselerinin %25'ine sahip olan gerçek veya tüzel kişi müşterilerinin kimliğini ve tüzel kişi müşterilerini kontrol eden ya da yönlendiren kişiyi tespit etmekle yükümlüdür.

Gerçek lehtarın kimliğinin tespit edilmesi kimlik belgesinin sunulmasını gerektirmektedir ancak finansal kuruluşlar sunulan dokümanlarda şüphe uyandıran bir durum bulunduğu takdirde verinin doğrulanmasını talep edebilir. Yüksek riskli durumlarda bile bu kuruluşların, bağımsız bir kaynağı referans alarak bu bilgileri doğrulama zorunluluğu yasal olarak bulunmamaktadır. Bu duruma rağmen müşteriler, açtıkları hesabın veya aldıkları hizmetin bir başkası adına olup olmadığını beyan eden bir belge imzalayıp finansal kuruluşa sunmak zorundadır. Bu belge, sözleşmede veya başka formatlarda sağlanarak elde edilebilir.

Kanunlar, siyasi nüfuz sahibi (PEPs) müşterilerin tespit edilmesi ya da bu durumda daha derinlikli seviyede due diligence gerçekleştirilmesini zorunlu kılmamaktadır.

Finansal kuruluşlar, kimlik tespiti yapamadıkları veya iş ilişkisinin amacı hakkında yeterli bilgi edinemedikleri durumlarda iş ilişkisi tesis etmez ve kendilerinden talep edilen işlemi gerçekleştirmez; bu durumda, isimsiz veya hayali isimlere hesap açamaz. Ayrıca, daha önce elde edilen müşteri kimlik bilgilerinin yeterliliği ve doğruluğu konusunda şüphe duyulması nedeniyle yapılması gereken kimlik tespit ve teyidinin yapılamadığı durumda finansal kuruluş, bu müşteri ile iş ilişkisini sona erdirmek durumundadır. Finansal kuruluşlar, belirtilen durumların şüpheli olup olmadığını kendileri değerlendirir.

Finansal kuruluşların gözetiminden Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu sorumludur. Finansal kuruluşlara, üst yönetime veya yöneticilere idari, hukuki veya cezai yaptırımlar uygulanabilir.

Mali Olmayan İş ve Meslek Grupları (DNFPB)

PUAN: %58

Karaparanın aklanması ile mücadele mevzuatı kapsamında, mali olmayan iş ve meslek gruplarının belli durumlarda müşteri due diligence'ı yapma ve müşterilerinin gerçek lehtarını belirleme zorunluluğu bulunmaktadır.

Karaparanın aklanması ile mücadele kapsamında sorumlulukları bulunan mali olmayan iş ve meslek grupları aşağıdaki gibidir:

- Taşınmaz alım satımı, şirket, vakıf ve dernek kurulması, idaresi ve devredilmesi gibi işlerle sınırlı olmak üzere serbest avukatlar
- Muhasebeciler
- Finansal piyasalarda denetim yapmakla yetkili bağımsız denetim kuruluşları
- Emlakçılar
- Noterler

Posta ve Telgraf Teşkilatı Genel Müdürlüğü ile kargo şirketleri

- Varlık yönetimi şirketleri
- Cumhuriyet altın sikkeleri ile Cumhuriyet ziynet altınlarını basma faaliyeti ile sınırlı olmak üzere Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü
- Kıymetli maden, taş veya mücevher alım satımı yapanlar
- İş makineleri dahil her türlü deniz, hava ve kara nakil vasıtalarının alım satımı ile uğraşanlar

Tarihi eser, antika ve sanat eseri alım satımı ile uğraşanlar veya bunların müzayedeciliğini yapanlar

- Milli Piyango İdaresi Genel Müdürlüğü, Türkiye Jokey Kulübü ve Spor Toto Teşkilat Başkanlığı dâhil talih ve bahis oyunları alanında faaliyet gösterenler
- Spor kulüpleri

Gerçek lehtarlık konusunda finansal kuruluşlara ait sorumluluklar, mali olmayan iş ve meslek grupları için de geçerlidir. Mali olmayan iş ve meslek grupları da, finansal kuruluşlar gibi yalnızca şüphe duydukları durumlarda verinin doğruluğunu sorgulayabilmektedir. Yüksek riskli durumlarda bile bu kuruluşların, bağımsız bir kaynağı referans alarak bu bilgileri doğrulama zorunluluğu yasal olarak bulunmamaktadır.

Kanunlar, siyasi nüfuz sahibi (PEPs) müşterilerin tespit edilmesini ya da bu durumda daha derinlikli seviyede due diligence gerçekleştirilmesini zorunlu kılmamaktadır.

Mali olmayan iş ve meslek grupları, gerçek lehtarını tespit edemedikleri durumlarda iş

ilişkisi tesis etmez; daha önce elde edilen müşteri kimlik bilgilerinin yeterliliği ve doğruluğu konusunda şüphe duyulması nedeniyle yapılması gereken kimlik tespit ve teyidinin yapılamadığı durumda iş ilişkisini sona erdirmek durumundadır. Mali olmayan iş ve meslek grupları, belirtilen durumların şüpheli olup olmadığını kendileri değerlendirir.

Karaparanın aklanması mevzuatı, bu yükümlülüklere uyulmaması durumunda mali olmayan iş ve meslek gruplarına ve yöneticilerine yaptırım uygulanmasını öngörmektedir.

8. İLKE: YEREL VE ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİ

PUAN: %63

Yolsuzluk ve karapara aklama suçlarını ilgilendiren soruşturmalarda yetkililerin, gerçek lehtarlık da dahil olmak üzere gerekli bilgilere ulaşması önemlidir. Türkiye’de, yerel veya uluslararası yetkililerin kullanabileceği, gerçek lehtarlık konusunda oluşturulmuş merkezi bir veritabanı bulunmamaktadır. Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK) ve savcılar da dahil olmak üzere yerel yetkililer, yazılı bir beyan sunulduğu takdirde, soruşturmanın gerektirdiği bilgileri edinebilmek adına kamu idarelerinden, finansal kuruluşlardan ve üçüncü taraflardan bilgi edinebilir ve bu bilgileri diğer yerel yetkililer ile paylaşabilirler.

Türkiye’deki yetkililer genelde ikili anlaşmalar ve mutabakat anlaşmaları dahilinde yabancı yetkililer ile karaparanın aklanması kapsamında bilgi değişiminde bulunurlar. Bu bilgileri toplama ve paylaşma sorumluluğu MASAK’a aittir. Bu çerçevede MASAK, yalnızca gerçekleştirecekleri soruşturma dahilinde ve gizli tutulduğu takdirde, ilgili yabancı soruşturma birimleri ile bilgi ve belge paylaşımında bulunabilir.

Yerel yetkililer aynı zamanda, finans kuruluşlarına ve diğer gerçek ve tüzel kişilerden mali kayıtlar dahil olmak üzere bilgi ve delillerin sağlanması, aranması ve bu belgelere el konulması ile bu belgelerin asıllarının ya da nüshalarının sağlanması konularında yabancı yetkililere yardımda bulunabilir.

9. İLKE: GERÇEK LEHTAR BİLGİLERİ VE VERGİDEN KAÇINMA

PUAN: %75

Türkiye’deki vergiden sorumlu kuruluşların gerçek lehtarlık bilgilerine doğrudan erişimi bulunmamaktadır. Ancak, gerekli olduğu durumlarda kamu kuruluşlarından ve gerçek veya tüzel kişilerden bilgi edinme hakkına sahiptirler. MASAK ayrıca vergi alanındaki muhtemel ihlaller hakkında vergiden sorumlu kuruluşlara rapor sunmaktadır. Etkili bilgi paylaşımını kısıtlayan yasal düzenlemeler bulunmamaktadır.

Türkiye, Vergi Amaçlı Şeffaflık ve Bilgi Takası Küresel Forumu’nun bir üyesidir. 2013 yılı itibarıyla Türkiye’nin, çifte vergilendirme anlaşmaları ve vergi bilgisi değişimi anlaşmaları gibi anlaşmalar ile sağlanan, 94 yargı yerini kapsayan bilgi paylaşımı ağı bulunmaktadır.

10. İLKE: HAMİLİNE YAZILI HİSSELER VE TEMSİLCİ HİSSEDARLAR

PUAN: %75

Hamiline Yazılı Hisseler

PUAN: %50

Türkiye’de hamiline yazılı hisselerin çıkarılması yasaldır. Bu hisselerin kötüye kullanımını engellemek için, nama yazılı hisseler veya hisse ilmuhaberine dönüştürülme (kaydileştirme) zorunluluğu vardır.

Raportör: Özlem ZINGİL

Uluslararası Şeffaflık Derneği

19 Mayıs Mah. Operatör Raif Bey Sk.
Niyazi Bey Apt. No:30/3 Şişli İstanbul

Telefon/Faks: +90 212 240 52 81

www.seffaflik.org

© 2015 Uluslararası Şeffaflık Derneği, Kasım 2015

Uluslararası Şeffaflık Derneği, Türkiye’de Gerçek Lehtarlığın Şeffaflığı analizinin gerçekleştirilmesindeki katkılarından dolayı L.Defne Mete’ye ve İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Doç.Dr.Leyla Ateş’e, bu raporun hazırlanmasındaki desteği için Ömer Akalın’a teşekkür eder.